

Юрій СЛИВКА

У ПОШУКАХ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ

Загальновідомо, що головним і неупередженим суддею історичного процесу, діянь мільйонів його учасників, зокрема державних, військових та громадсько-політичних постатей є час. У пошуках історичної правди дослідникам належить, по суті, тільки роль асистента часу. У цьому дійстві вони або прискорюють, або уповільнюють наближення найоб'єктивнішої оцінки тих чи інших подій, процес пізнання яких є фактично безкінечним. Саме тому, всупереч здавалось би давно і нібито остаточно усталеним поглядам, неблаганний час постійно вносить свої безжалісні корективи. Маємо безліч прикладів тому, як у світовій, так і, особливо, українській історії.

У ХХ столітті Україна пережила вельми драматичні потрясіння, внаслідок яких зазнавала чимало болючих поразок, але святкувала й радість перемог, насамперед здобула державну незалежність, що засвідчило конечність торжества ідей та волелюбних прагнень народу, за здійснення яких самовіддано і мужньо боролися багато поколінь українців. Ці події теж неоднозначно, а в багатьох випадках навіть діаметрально протилежно оцінювалися, та ще й нині характеризуються дослідниками.

Яскравим підтвердженням цьому є і доля Української Повстанської Армії. На її тернистому шляху теж були, з одного боку, жертвний героїчний чин во ім'я волі України, а також прикрі помилки і невдачі та багаторічне паплюження і забуття її історії в Радянському Союзі і не тільки. Але були й перемоги, головні з них – зруйновано фашистський Третій рейх та радянську тоталітарну імперію, на руїнах якої, окрім українського, здобули державну самостійність більшість народів Радянського Союзу та так званого соціалістичного табору, тобто здійснилася концепція ОУН та УПА щодо боротьби проти двох тоталітарних систем, як головної передумови реалізації гасла “Воля народам! Воля людині!”

Глибоке і критичне осмислення місця і ролі УПА в українському й загалом у європейському рухові опору тоталітарним режимам, у боротьбі народів Центрально-Східної Європи за свою державну незалежність дає можливість масштабніше і виваженіше з'ясувати не тільки витоки та етапи політичних трансформацій у повоєнній Європі, але й чіткіше окреслити причетність до них України, українського фактору. Водночас такі дослідження конче потрібні і для того, щоб, нарешті, усунути багаторічні політичні, ідеологічні та методологічні інсинуації і штампи щодо оцінки УПА та її місця в політичній історії України середини ХХ століття і тим самим прислужитися консолідації українського суспільства, утвердженню справжньої соборності України. Як відзначає відомий політолог Анатолій Гальчинський, проблема поляризації України на Захід і Схід значною мірою може бути подолана

насамперед завдяки глибокому з'ясуванню історії УПА – “найбільш складної і однієї з найактуальніших проблем нашого національного відродження”¹.

Поява УПА, як і ОУН, на політичній арені України та й багатьох народів Центрально-Східної Європи була закономірним наслідком поразки українських національно-визвольних змагань перших десятиліть ХХ століття, чергового розчленування та поневолення України іноземними державами, актуалізацією українського питання у політиці країн Європи напередодні та на початковому етапі Другої світової війни, а, у зв'язку з цим, активізацією боротьби за державну незалежність та соборність України.

УПА створювалася у найкритичніший для українського народу період Другої світової війни, коли йому реально загрожувало фізичне винищення та усунення з політичної карти Європи. І той факт, що вона без будь-якого сприяння, не говорячи вже про підтримку чи допомогу іноземних держав, за дуже короткий час сформувалася у багатотисячну військову потугу, яка майже впродовж 10 років вела мужню боротьбу спочатку проти двох тоталітарних імперій, а після завершення війни проти радянської репресивно-каральної машини, засвідчувала безмежний патріотизм та героїзм українських повстанців, безстрашну і самовіддану їх підтримку широким загалом, головним чином, на західних землях України.

І все ж, за тих конкретно-історичних обставин, як внутрішніх, так і міжнародних, розраховувати на переможне завершення багаторічної визвольної боротьби за самостійну і соборну Україну було вельми проблематично. Причин цьому безліч, виділимо найсуттєвіші і визначальні.

По-перше, напередодні Другої світової війни та й у подальшому Україна була не суб'єктом, а тільки об'єктом міжнародної політики, насамперед територіальних чи геополітичних інтересів великих держав, зокрема Німеччини та Радянського Союзу, які прагнули переглянути Версальську систему договорів та черговий раз поділити сфери впливу у Європі і світі.

По-друге, за умов початку Другої світової війни, особливо нацистсько-радянського військового конфлікту, українському народові доводилось вибирати між двома воюючими таборами – Німеччиною та Радянським Союзом. Перемога того чи іншого аж ніяк не гарантувала національну свободу, а тим більше створення незалежної соборної держави. Зате проблематичною була можливість уникнути в подальшому національної заґлади. Досить згадати політику геноциду керівництва Радянського Союзу щодо українського народу у 20–30-х роках – знищення державотворчих сил, інтелігенції та селянства, голодомори, тощо, чи масові репресії і депортації у Західній Україні у 1939–1941 роках, зокрема арешти і жорстокі вбивства під час відступу Червоної Армії у червні-липні 1941 року, а також людиноненависницькі расистські концепції нацистсько-фашистських ідеологів щодо неарійських, насамперед єврейського та слов'янських народів.

І той факт, що переважна частина українського народу, зокрема на Наддніпрянській Україні, опинилася на боці Радянського Союзу та держав антигітлерівської коаліції, а національно-патріотичне підпілля й загалом більшість населення Західної України й частково Наддніпрянської – спочатку на

¹ Гальчинський А. Єдиний економічний простір – суто російський політичний проект // День. – Київ, 2003. – 7 червня.

боці Німеччини, сподіваючись за її допомогою відновити державну незалежність України, а потім повели боротьбу на два фронти, тільки посилювало трагізм українців як у період Другої світової війни, так і після її завершення, й загалом мало фатальний вплив на драматичну поразку УПА.

По-третє, як з'ясувалося, у тодішній реальній ситуації УПА доводилося боротися фактично не на двох, а на кількох фронтах. Справа в тому, що на території Західної України, зокрема на Волині, були сконцентровані значні збройні сили Армії Крайової, яка діяла від імені Лондонського еміграційного уряду Польщі і повинна була забезпечити відновлення східних кордонів післявоєнної Польської держави у межах до вересня 1939 року, тобто за рахунок входження до її складу споконвічних етнічно-українських земель – Східної Галичини та Волині. На цьому ґрунті розгорівся кривавий польсько-український військовий конфлікт, який до того ж штучно підігрівався керівництвом фашистської Німеччини та Радянського Союзу, зокрема за допомогою спеціальних кагебістсько-розвідальних радянських так званих партизанських загонів. У кінцевому результаті польсько-українське збройне протистояння коштувало величезних людських і матеріальних жертв обом народам, обезкровлювало і послаблювало їх сили у боротьбі проти справжніх ворогів їх державної незалежності, зокрема у перші післявоєнні роки, коли було організовано примусову депортацію українців з Польщі, а поляків з України та насаджувався тоталітарний режим як у Польщі, так і в Україні, зокрема на західноукраїнських землях.

По-четверте, не справдилися стратегічні розрахунки керівництва ОУН щодо можливого, після завершення Другої світової війни, глобального військового конфлікту між основними учасниками антигітлерівської коаліції – державами Заходу, насамперед Англією, США та Францією – з одного боку, та Радянського Союзу з іншого на ґрунті боротьби проти комуністичної радянської експансії в країні Центрально-Східної Європи а також Азії. Перебачаючи цей конфлікт, теоретики ОУН та УПА розробили концепцію анти-тоталітарної революції поневолених Радянською імперією, зокрема уже і після Другої світової війни, народів. Окрім України, країн Прибалтики та інших народів Радянського Союзу, йшлося також про спільну боротьбу за державну незалежність і демократію народів Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії та інших. Керівництво УПА чимало зробило для підготовки такого повстання й загалом для мобілізації та розширення фронту боротьби поневолених Радянською імперією народів. Були встановлені контакти з опозиційними силами цих народів, розгорнута широка пропагандистська діяльність, зокрема за допомогою рейдів УПА.

І все ж реалізувати цей глобальний план не вдалося. Причини цього кореняться насамперед у тих особливих взаєминах, які на тому етапі склалися між Радянським Союзом та державами Заходу і які характеризувалися періодом тривалої “холодної війни”. Відзначимо, однак, що потенціал національно-патріотичних сил та Руху опору комуністично-радянській експансії в Україні, зокрема Західній, Прибалтиці, Польщі, Угорщині та Чехословаччині був досить потужний, підтвердженням цьому була тривала боротьба, а в окремих регіонах і збройна ще наприкінці 40-х – та початку 50-х років. Свідченням цього була і та обставина, що після смерті Сталіна Лаврентій Берія сподівався реалізувати свої, ще до кінця нерозгадані плани, спираючись насамперед на значний потенціал національно-патріотичних і антирадянських сил у Західній

Україні та країнах Прибалтики, а також на окремі держави так званої народної демократії, зокрема Польщі, Югославії та Східної Німеччини.

У зв'язку з цим принципово важливо підкреслити, що розроблена керівництвом ОУН та УПА концепція антитоталітарної революції поневолених народів Центрально-Східної Європи та Радянського Союзу за підтримки чи паралельно з рішучими діями країн Заходу щодо комуністично-радянської експансії, як головної передумови здобуття цими народами державної незалежності, була фактично реалізована на зламі 80–90-х років, коли саме внаслідок багаторічних спільних дій, з одного боку національно-патріотичних, антиімперських сил у Радянському Союзі та у країнах так званого соціалістичного табору, а з іншого – постійним військово-економічним та морально-політичним пресом США та їх союзників, комуністична система була зруйнована, а на розвалинах Радянського Союзу виникло чимало національних держав, що в кінцевому наслідку корінним чином змінило геополітичну ситуацію не тільки в Європі, а й у всьому світі.

Чимало було й інших об'єктивних та суто суб'єктивних причин, що зумовлювали поразку українських національно-визвольних змагань 40-х – початку 50-х років та трагічну долю УПА зокрема. Звичайно, при з'ясуванні цих питань ми повинні бути вкрай обачними і некатегоричними, враховувати насамперед винятково екстремальні умови, в яких діяла УПА, а у зв'язку з цим неможливість іншим разом спрогнозувати кінцеві наслідки тих чи інших ухвал та дій. І все ж, помилки та промахи були, окремі з яких мали істотне значення для подальшої боротьби та долі багатьох тисяч її учасників.

Насамперед вважаємо, що на початковому етапі Другої світової війни керівництво ОУН припустилося стратегічних прорахунків щодо вибору головного союзника у боротьбі за державну незалежність України. Після трагічної долі Карпатської України, серпнево-вересневих 1939 року угод та наступного майже дворічного нацистсько-радянського співробітництва, а також з уваги на відверто расистську ідеологію теоретиків і практиків Третього рейху щодо неарійських, зокрема слов'янських народів, здавалося, що уже не залишилося вагомих аргументів, щоб розглядати державне керівництво Німеччини союзником чи доброзичливим партнером у реалізації плану відродження незалежної, а тим більше соборної України. І все ж – надія помирає останньою – такий стратегічний план був визнаний доцільним. Відзначимо, однак, що уже на початковому етапі Другої світової війни, наприкінці 1939 – початку 1940 рр., певна частина провідних діячів ОУН, зокрема берлінська група Івана Міtringа відстоювала принципово іншу концепцію, а саме – союз і спільну боротьбу поневолених тоталітарними державами народів за національне визволення та відродження незалежності своїх держав. У лютому 1940 року на засіданні Секції міжнародної політики Іван Міtringа рішуче відкинув тезу про те, ніби “місце України в «Новій Європі»”. Навпаки, він заявив: “Разом з польським, французьким, народами СРСР – за вільну Європу без Гітлера і Сталіна. Це наше місце”². Таким чином, уже тоді зароджувалася і утверджувалася ідея боротьби на два фронти, яка згодом у листопаді 1943 року трансформувалася в Антибільшовицький блок народів, а наприкінці та особ-

² Ковалевський З. Польське питання у повоєнній стратегії Української Повстанської Армії // Україна: наука і культура. – Київ, 1993. – Вип. 26–27. – С. 203.

ливо після завершення Другої світової війни у концепцію антитоталітарної революції поневолених Радянською імперією народів.

Хоча орієнтація на Третій рейх стосовно відродження державної незалежності України, зокрема в процесі нацистсько-радянської війни, незабаром поступилася засаді боротьби на два фронти, вона завдала великої шкоди як ОУН, так і УПА. Йдеться не тільки про масові арешти, репресії та вбивства нацистами чільних діячів і активістів ОУН, але й певну дезорієнтацію широкого загалу. Це давало також аргументи для дискредитації ОУН та УПА, як колабораціоністів, що вміло використовувалося різними політичними, в тому числі і зарубіжними колами для паплюження українського національного руху не тільки в період Другої світової війни, але й у післявоєнні роки. На жаль, цьому сприяло й те, що на початковому етапі оунівський рух формувався та утверджувався під відчутним впливом ідей інтегрального націоналізму та націонал-фашистської ідеології. Тоді ж від тоталітарних держав, зокрема радянської, було запозичено деякі антидемократичні принципи – культ вождя та його непогрішність, нетерпимість до інакомислення, жорстока розправа з непокірними, зокрема і у своєму середовищі тощо. Зрозуміло, що ці обставини теж негативно позначувалися на розгортанні національно-визвольного руху, особливо у Наддніпрянській Україні, загалом звучували та послаблювали національно-патріотичний фронт.

Вкрай трагічні наслідки для національно-визвольної боротьби та діяльності УПА мав розкол в ОУН та жорстоке протиборство його двох напрямків – бандерівського та мельниківського, а також відсутність згуртованості та єдності національно-патріотичних сил. Свідченням цьому було створення Українським центральним комітетом вже наприкінці Другої світової війни дивізії Галичина, що йшло врозріз з тодішньою концепцією керівництва ОУН та УПА щодо згуртування поневолених тоталітарними імперіями народів до спільної боротьби за державну незалежність.

Однак, які б не були прорахунки керівництва на різних етапах становлення та боротьби Повстанської Армії, не вони визначали характер та її суть, а тим більше кінцеві наслідки її безприкладного подвигу, і тому вкрай несправедливо ставити під сумнів безкорисливість і щирі самопожертву цих мужніх воїнів в ім'я національної незалежності українського народу та відновлення самостійної соборної України. Це був одночасно і героїчний подвиг і величезна трагедія мільйонів людей. Власне в цьому контексті і є всі підстави характеризувати історію та долю УПА тими ж мірками і критеріями, що й історію УНР та ЗУНР, а отже й трагічну долю українського народу загалом у ХХ столітті.

Підтвердженням цьому є визначальні та вельми знаменні, але водночас і дуже суперечливі та драматичні події в Україні на зламі ХХ–ХХІ століть. З одного боку – це роки, коли український народ здобув державну незалежність, а Україна поступово повертається у світове співтовариство самостійних демократичних країн, “в коло народів вільних”. Ця епохальна подія викликала особливу радість багатьох поколінь мужніх борців за державну незалежність України, зокрема і ветеранів УПА, як довгоочікуване сповнення їх устремлень. З іншого боку, це період, коли державне керівництво у спілці з мільйонною армією корумпованого чиновництва та “зłodіїв у законі” брутально розкрадає національне добро, наживає баснословні багатства, а десятки мільйонів своїх співвітчизників перетворює, по суті, в обездолених та

беззахисних жебраків і тим самим дискредитує саму ідею державної незалежності та спроможності українського народу самостійно будувати демократичне заможне суспільство, а отже, створює сприятливий ґрунт для стимуляції ностальгічних марень про “радянський соціалізм” та “велику і спільну радянську батьківщину”. Вельми цікаву, але й дуже прикру інформацію оприлюднив Центр соціального прогнозування, опитуючи 1–6 серпня 2003 року 1200 респондентів України. Відповідаючи на запитання “Які почуття викликає у Вас святкування Дня незалежності?” – лише 23% заявили, що відчують гордість з приводу незалежності України, 25,4 – розчарування у зв’язку з розпадом СРСР, 26,2 вбачають у Дні незалежності лише додатковий вихідний день, а 20,5 – байдужі до цього дня. Отже, робить висновок керівник Центру, ті, хто ставиться до незалежності України негативно або байдуже, становлять 74,6% опитаних³. Надзвичайно тривожний сигнал про наслідки антиукраїнської політики державних чиновників.

Водночас ті ж державні структури та їх багаточисельна челядь широко розкрили шлюзи для тотальної русифікації всіх ділянок життєдіяльності людини, послідовного знищення українського книговидання, засобів масової інформації, зокрема найбільш доступного для широкого загалу – телебачення та створили умови для безкарної українофобії, коли шовіністична рать в Україні та за її межами настирливо заперечує самий факт існування українського народу та його право на державну самостійність, брутально глузує з нашої історії, мови та традицій. Такого відвертого цинізму не могло бути навіть за радянських часів. Ось як описує кореспондент з Донецька остаточну руйнацію уже у 2003 році решток українського шкільництва: “... Схоже на те, що українська мова в Україні – дитина безпритульна. Численні повідомлення з регіонів про закриття класів та шкіл з українською мовою навчання говорить про те, що справа державної ваги – українська освіта віддана на відкуп місцевому самоуправству чиновників, які брутально порушують законодавство України” і своїми діями “виписують фігури кострубатого пілотажу під назвою “Мертва петля для державної мови”. Робиться це доволі цинічно й з особливим блюзнірством”⁴.

Цілком природно, що така ситуація образлива для всього українського народу, але особливо болюча і нестерпна для ветеранів визвольних змагань, насамперед упівців, які, після багаторічних поневірянь та страждань в гулаґських таборах, у незалежній Україні, волю якої вони самовіддано виборювали, опинились до того ж на марґінесі суспільної драбини, стали ізгоями без соціального, а, головне, морально-політичного визнання їх заслуг та пошанування. Тому десятиліття на зламі століть виявилось для УПА ніби заключним, специфічним акордом її трагічної долі.

Ставлення до УПА та аналогічних національно-патріотичних сил державних структур та їх керівників, значна частина яких є нащадками і спадкоємцями тих, які за радянських часів розпинали Україну, абсолютно мотивоване і пояснення не потребує. Для них учасники національно-визвольних змагань

³ Тихолаз А. Україна, яку ми не знайшли. Незавершений проект – одночасно надія і її крах // День. – Київ, 2003. – 23 вересня.

⁴ Олександрова Г. Територія війни з майбутнім. У Донецьку українські школи оголошують... неперспективними // День. – Київ, 2003. – 2 жовтня.

є “персоною нон грата”. Складніше з’ясувати та пояснити негативну чи байдужу позицію до УПА та її бійців значної частини українського суспільства. Хоча і в цьому випадку неважко спрогнозувати поведінку людей старшого покоління, яке десятиліттями зазнавало систематичного і жорсткого пресу войовничої пропаганди про “українських буржуазних націоналістів – запеклих ворогів радянського народу, платних агентів міжнародного імперіалізму”, пропаганди, яка, на жаль, про що вже йшла мова, тою чи іншою мірою не припиняється і в незалежній Україні. Є ще чимало інших факторів якими можна пояснити таку ситуацію.

Вагома доля вини в цьому падає і на дослідників політичної історії України, зокрема періоду Другої світової війни. Вже опубліковано великі серії збірників документів і матеріалів про УПА, спогади учасників подій, а також різноманітні монографічні праці, значення яких важко переоцінити для осмислення цієї драматичної сторінки історії ХХ століття. Все ж у цих публікаціях історія УПА розглядається, головним чином, як регіональне явище з точки зору причин її виникнення та діяльності. Між тим, широкомасштабне дослідження УПА у загальноукраїнському контексті з урахуванням визначальних аспектів причин виникнення Другої світової війни та геополітичних цілей її головних дійових фігур дозволило б уникнути чимало усталених штамів та внести суттєву корекцію в характеристику політики керівництва УПА та краще збагнути мотиви його дій та кінцевої мету. Тим більше, якщо ту чи іншу концепцію та дії керівництва ОУН і УПА розглядати не як застиглу догму, раз і назавжди визначену позицію, а в еволюції, зокрема на кожному етапі його діяльності.

Візьмемо, наприклад, вельми поширене твердження про співробітництво керівництва ОУН та УПА з державними структурами Третього рейху. Перш ніж з’ясувати це питання, повернемося на хвилинку до передодня Другої світової війни, коли в жовтні 1938 року державні мужі Англії та Франції “умиротворяли” Гітлера, дозволивши йому почати розчленування, а по суті анексію Чехословаччини, а у вересні 1939 року, коли “великі друзі” Гітлер та Сталін напали на Польщу, започаткувавши реалізацію серпневих домовленостей про поділ сфер впливу в Європі. Підкреслимо, що це співробітництво названих керівників європейських держав з Гітлером було не заради збереження власної державної незалежності, а для здобуття імперських геополітичних чи територіальних цілей. Однак після завершення Другої світової війни “демократична громадськість світу” чомусь не побачила на лаві підсудних у Нюрнбергу, поряд з нацистсько-фашистськими верховодами, державних мужів згаданих держав, які своїм співробітництвом, тобто колаборацією з фіюером розв’язали світову бойню, під час якої загинули десятки мільйонів людей та знищено безцінні надбання світової цивілізації. Та й згодом щось не було чути бажаючих посадити цих діячів на лаву підсудних.

А тепер щодо співробітництва ОУН та УПА з Третім рейхом. Дійсно, у 30-х роках керівництво ОУН та деяких інших політичних партій західноукраїнських земель, сподіваючись що Німеччині вдасться переглянути Версальську систему договорів, яке вона намагалася реалізувати під гаслом захисту прав національних меншин та права націй на самовизначення (суто більшовицька демагогічна програма з національного питання), підтримувало її зовнішньополітичну діяльність. Найбільш послідовно цю лінію поведінки ОУН

демонструвала під час чехословацької кризи та створення Карпатської України. Цими мотивами вона керувалася і у 1939–1941 рр. аж до оголошення акту 30 червня про відновлення державності України. Наступні дії німецьких каральних органів щодо творців цього акту й загалом оунівських провідників та активістів (Ярослав Стецько, Степан Бандера та інші) поступово отверезило їх від оманливих ілюзій стосовно ролі Третього рейху у відновленні державної незалежності України та визначило вибір нової тактики – боротьби на два фронти. Отже, керівництво ОУН йшло на співробітництво з Третім рейхом не заради здобуття чужих територій чи з геополітичних мотивів, а виключно задля національної незалежності українського народу і, коли це виявилось нереальним, – не тільки відступило від цього союзу, але й повело боротьбу проти німецько-фашистського війська.

Кілька слів про націоналістичну ідеологію ОУН, навколо якої теж є різні інсинуації. Про принципи формування цієї ідеології вже йшлося, але головне, як вона трактувалася та застосовувалася на практиці. Основною метою УПА було забезпечення національної свободи українського народу, здобуття самостійної соборної України. Реалізувати це завдання УПА прагнула не за рахунок інших народів чи держав, а навпаки, послідовним відстоюванням принципу права кожного народу на державну самостійність у межах етнічних кордонів. Тому головними гаслами УПА були – “Воля народам!”, “Воля людині!”, для реалізації яких було зроблено чимало, щоб згуртувати поневолені тоталітарними режимами народи для спільної боротьби за національну свободу. Слід особливо наголосити на істотній відмінності цієї позиції від більшовицького гасла “пролетарського інтернаціоналізму”, яке, по суті, на соціальному ґрунті провокувало міжнародну ворожнечу і фактично застерігало можливість його реалізації тільки за пролетаріатом. Згадаймо зловісну та неодноразово здійснювану “інтернаціональну допомогу” країнам так званого соціалістичного табору, коли, під приводом “захисту революційних завоювань пролетаріату”, керівництво радянської імперії вогнем і мечем душило прагнення угорців, поляків, чехів, словаків та німців реалізувати природне право на державне самовизначення, стати повноправним господарем в своєму рідному домі. Оунівсько-упівські принципи ставили національні інтереси народів вище інтересів якогось класу чи партії, а головне, поєднували право народів на самовизначення та державну незалежність із забезпеченням свободи людини.

“Реакційним і антинародним планам московських і німецьких імперіалістів, – читаємо в постанові Третьої конференції ОУН у лютому 1943 року, – що спровокували сучасну війну та, продовжуючи її коштом життя і страждань мільйонів і рівночасно прикриваючи свої загарбницькі плани забріханними планами про так звану Нову Європу або пролетарську революцію, змагають до тривкого поневолення всієї Європи, до їх заковання в кайдани націонал-соціалістичної германської або московсько-більшовицької тюрми народів, – протиставляємо ідею самостійних національних держав усіх європейських народів на їх етнографічних територіях як найбільш прогресивну ідею сучасної доби, ідею ладу, опертого на принципі свободи народами і людині, що єдино забезпечить повну свободу розвитку всім народам і знищить дотогочасні імперіалістичні системи та обереже народні маси від небезпек наростання нових загарбницьких імперіалізмів та постійно провокованих ними воєн.

Визнаємо, що здійснення оцих прогресивних ідей майбутнього справедливого європейського ладу, що зродиться і буде побудований на згарищах сучасної імперіалістичної війни, можливо єдино шляхом спільної боротьби всіх поневолених народів Сходу і Заходу під гаслом національних революцій проти імперіалізмів⁵.

Все сказане засвідчує, що, виникнувши у найкритичніший для українського народу період Другої світової війни, Повстанська Армія мужньо боролася за відродження державної самостійності та соборності України у спілці з багатьма поневоленими тоталітарними державами народами і тим самим прискорювала сповнення пророчих слів гімну України, щоб, нарешті, “згинули наші воріженьки” і український народ таки “запанував у своїй сторонці”.

⁵ Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто; Львів, 1995–1996. – Т. 24. – С. 137.